

krigsfilm, syndaförlåtelse och krypskytte

Kriget fortsätter att vara ett huvudtema på den internationella bokmarknaden. Mellanöstern och Tjetjenien är ett par av de krigshärdar som vägrar att slockna. Följden blir ett infekterat intresse för krig, i alla dess former.

Efter decennier då de flesta tevetittare kunnat inbilla sig att krig i slutändan är något som bara andra deltar i, finns risken att själva krigandet återigen glorifieras. Det anser i alla fall nestorn bland dem som skildrat kriget som upplevelse, Paul Fusell. Han har alarmerats av att så många nu tycks ha en tendens att se romantiska sidor av kriget.

I *The Boys' Crusade, American G.I.s in Europe: Chaos and Fear in World War II* återvänder han till den nu 60-årsjubilerande allierade invasionen av det tyskockuperade Väst-europa 1944. Verkligen återvänder, Paul Fusell deltog själv som amerikansk infanterilöjtnant i invasionen.

Han säger också att krig aldrig borde skildras av andra historiker än dem som i likhet med honom själv deltagit i dem. Filmer som Steven Spielbergs *Saving Private Ryan* ådrar sig hans särskilda förakt. Efter de inledande krigsscenernas härresande realism, drunknar filmen i den usla äventyrsberättelsens förljugenhet. Krig är aldrig annat än ett smutsigt och degraderande hantverk, om än i bland nödvändigt, inskräper han och stöder sig också på en auktoritet som Ike Eisenhower, som sagt just det.

VERKLIGHETSFÖRFALSKNING

Till filmernas verklighetsförfalskning hör också att soldater där oftast framställs som fullvuxna män. Det är som orkade man inte visa sanningen: Det amerikanska krigståget i Väst-europa 1944–45 genomfördes huvudsakligen av vettskrämda inkallade 17 – 20-åringar, nästan barn. Deras späda ansikten får vi inte se på bioduken!

Det fanns, menar Fusell, inget ädelt och upphöjt över dessa pojgars krig. De var främst förtärda av fasa, hundratusentals dog och lemlästades, tiotusentals

deserterade, och självstympning för att slippa slagfältet var mycket utbredd. Otaliga blev bokstavligen vansinniga av skräck och tog livet av sig hellre än att fortsätta kriga.

EFFEKTFULLT TAL

Den till synes eviga krigshärden Mellanöstern har fått otaliga historiker att också blicka tillbaka på korstågen.

Om första världskriget har kallats alla katastrofers moder under förra seklet, finns det en annan katastrofernas moder när det gäller förhållandet mellan den muslimska världen och Europa under snart ett årtusende – det först korståget, ett händelseförlopp som pågick mellan 1095 och 1099.

Thomas Asbridge är en historiker som inte bara ägnat sitt liv åt att forska i korstågens historia, han har också följt varje meter av det första korstågets väg. Huvudströmmarna av människor från Syd- och Nordvästeuropa möttes i Konstantinopel. Därefter genomkorsade de Mindre Asien, som då slets i kampen om herraväldet mellan de invaderande turkarna och det byzantinska kejsardömet greker, arvtagarna till det Romerska riket. Slutligen nådde korsfarna, mirakulöst nog, Syrien och Palestina, och lyckade erövra den heliga staden Jerusalem åter till de kristna, i slutet på år 1099.

Asbridge har åstadkommit en av de hittills kanske mest väldokumenterade och grundliga framställningarna av denna historiska katastrof och avfärdar många myter. Han analyserar den märkliga kollektiva psykos som svepte genom tusentalets Väst-europa efter det att påven Urban III hållit sitt berömda tal, där han uppmanade till korståg, i Cluny år 1095. Kristenhetens heligaste plats, centrum i världsaltet var i de otrognas händer och måste räddas, så löd budskapet.

Påven själv blev förbluffad över effekten av talet. Kanske hade han tänkt sig att en lagom stor skara professio-

nella krigare av god familj skulle ställa sig under hans befäl. I stället sveptes den kristna världen med av en masspsykos. Upp till 300 000 människor, kanske ett par tiotusental riddare med professionell utrustning, resten ett hopskrap av folk som lämnade torvan så gott som utan resurser.

INTE LÖNSAMT

Asbridge avfärdar tanken som guppade i kölvattnet av den marxistiska historiesynen för några decennier sedan, att korståget skulle vara ett plundringståg inspirerat av rovgirigheten hos de deltagande. Tvärtom visar han att för alla deltagare var korsfarandet ett synnerligen dyrbart företag. Allt under vägen kostade. Visst måste man plundra under sin mödosamma och för de flesta dödliga väg mot det heliga landet.

Men ända fram till Jerusalem, där endast cirka 20 000 korsfarare återstod av de 300 000 ursprungliga, smalt skarorna bort hastigt genom sjukdom, svält och ständiga turkiska attacker. Kannibalism var ibland den sista utvägen för de av svält och törst deliriosa korsfararna. Det som inte kunde plundras måste köpas. Någon enstaka storman från Frankrike kunde få sig en förläning när Jerusalem äntligen var taget. Under något sekel lyckades också en frankisk stat klamra sig fast kring Jerusalem. Men de få som lyckades ta sig tillbaka till Europa efter 1099 efter förrättat värv var utblottade och förde inga skatter med sig tillbaka. Mer eller mindre fantasifulla relikvarter var ofta det enda av värde de återvändande förde med sig.

Det största värde de i regel fick, också det de ursprungligen hade gett sig i väg för att få, var total syndaförlåtelse. Det må förefalla oss i eftervärlden som en smula mager utdelning. Men Asbridge menar att skrällen för postumt syndastraff var en överväldigande drivkraft i denna tid, då man trodde att den yttersta domen var nära. Den europeiska krigarklassen brottades med svåra samvetsplågor – det var ännu en omdiskuterad fråga huruvida det tredje budets förbud att döda verkligen kunde åsidosättas i krig. Urban III:s snillrika teologiska trix, att man genom ett rättfärdigt krig i Kristi tjänst kunde tvätta sig ren från all skuld ådragen i andra icke rättfärdiga krig, var ett befriande erbjudande.

Men det var inte bara de få återvändande korsfararna som var brutna. Relationerna mellan den muslimska världen och kristenheten var för all framtid ledda in på den till synes eviga konfrontationens väg.

De kristna skulle lära sig att kriga med betydligt mindre skrupler med tiden. Men helt kan aldrig känslan av

skuld trängas undan bland de krigande, hur övertygade de än blivit om det rättfärdiga i just det krig de själva för.

AVSKYDDA KRYPSKYTTAR

En bisarr och tankeväckande bok om krypskyttens historia visar hur skuldbelastat det individuella dödandet alltid förblir. Krigshistorikern Andy Dougan har i *The Hunting of Man. A History of the Sniper* tagit upp ett märkligt förträngt ämne: krypskytten. Sedan gevärens fulländning från mitten på 1800-talet, inte minst genom det då utvecklade kikarsiktet har ingen krigförande part ansett sig kunna klara sig utan krypskyttar.

Dougan visar hur girigt krigsledningarna i de flesta krig under halvtannat århundrade använt sig av skickliga prickskyttar för att skapa kaos och manspillan bakom de fientliga linjerna. Dessa "snipers", ordet har en lika nedlåtande klang som krypskytt på svenska, glömdes oftast bort när kriget väl var över. Deras roll tystades ner. Det hederliga kriget, det ansåg också vanliga soldater, det var det opersonliga. Materialkriget, där massor av soldater sköt eller bombade anonyma fiender som de knappast ens såg, kändes inte så moraliskt belastande för deltagarna.

Krypskyttarna var avskydda till och med av de egna och levde en ensam och utstött tillvaro, smygande på fienderna. När de greps blev de oftast på alla sidor omedelbart arkebuserade. Sällan beklagade sig någon då över deras öde eller återopade Genèvekonventionen.

Skrällen för krypskyttar, visar Dougan, är för soldater i fält den kanske största av alla påfrestningar.

Lars Fimmerstad (lars.fimmerstad@telia.com) är frilansskribent och författare.

BOKFAKTA

Paul Fusell

The Boys' Crusade. American G.I.s in Europe: Chaos and Fear in World War Two.

Weidenfeld & Nicolson, London 2004

Thomas Asbridge

The First Crusade. A New History

Simon & Schuster, London 2004

Andy Dougan

The Hunting of Man. A History of the Sniper

Fourth Estate, London 2004